

přesně srovnávatí.

Rozumnost arci žádá, aby nejnaléhavější potřeby byly ukojeny úplně, na ostatní pak aby z pohotového důchodu bylo vynaloženo tím méně, čím méně důtklivosti jim rozumný úsudek přiznati může.

§ 6. Hospodářské principy a formy organisační.

1. Rozdíl, shora vytčený, mezi hospodářstvími soukromými a veřejnými zakládá se nejenom na různosti hospodářských subjektů, nýbrž i na různém způsobu hospodářské činnosti čili na různosti principů hospodářských, t. j. zásad, které trvale určují chování se jednotlivých hospodářů (hospodářských jednotek) v jejich vzájemných stycích (vztazích) hospodářských. Tyto t. zv. hospodářské principy jsou různé u hospodářství soukromých a u hospodářství veřejných.

1.) Hospodářství soukromá sledují účely pouze hospodářské, mají za úkol opatřiti hmotné prostředky pro své principiálně neobmezené potřeby, jež lze však ukojovati měrou, co do kvantity i kvality dle pohotových prostředků úkojných přerozdílnou. Výdaje u nich se tedy řídí nutně dle dosažených příjmů a z toho plyne pravidelně snaha, dosíci příjmů (důchodů) co nejvyšších.

V této snaze po dosažení co nejhojnějších a

nejdokonalejších prostředků úkojných ecítají se však soukromí hospodáři na dnešním stupni hospodářského vývoje ve svobodném zpravidla závedení (konkurenci) s jinými hospodářskými subjekty, touže snahou vedenými. Pochopitelně je tudíž u nich snaha po vlastním soukromém prospěchu a co možná přesném uskutečnění zásady hospodárnosti při nabývání i spotřebě statků zpravidla rozhodujícím motivem hospodářského jednání. Při výrobě i při vzájemné výměně statků a pracovních výkonů jednají soukromá hospodářství naproti jiným hospodářským subjektům již z prostého pudu po sebezachování a po zvelebení vlastní existence zpravidla dle zásady co nejvyššího dosažitelného zisku a úplné, co nejvyšší speciální úplaty (odměny) za každý speciální poskytnutý výkon a výrobek (tedy dávka za dávku, hodnota za hodnotu). Této zásadě, že totiž hospodář ve vztazích k jiným hospodářským jednotkám může a zpravidla má, pokud nepřekročuje hranic mravnosti vytčených, dbáti svého vlastního prospěchu hospodářského, říká se zásada soukromohospodářská, jelikož řídí se jí zpravidla vzájemné styky hospodářů soukromých při nabývání statků jejich potřebám sloužících.

Trvalé vzájemné hospodářské vztahy lidí, o tento princip se opírající, tvoří t.zv. organizaci soukromohospodářskou. Jejími podmínkami jest jednak soukromé vlastnictví nad výrobními prostředky a výrobky z nich nabytými, jednak svoboda smluv, t.j. volné dohodnutí se hospodářských subjektů o uzavření i podmínkách směny. Svoboda smluv a tím

volnost obchodu (= styků hospodářských) ovšem nikdy nebyla a není bezvýjimečná, naopak vždy byla omezena co do rozsahu působnosti (na př. postátnění železnic) nebo co do podmínek a míry, za kterých se zásada soukromohospodářská mohla uplatňovati (na př. právní úprava pracovního poměru, v tržním obchodě, taxy, lichevní zákony atd.).

2.) Naproti tomu hospodářství veřejná nesměřují je k účelům hospodářským, nýbrž a hlavně k jiným pospolitým, jejich nabývací hospodářská činnost je pouze nutným prostředkem k dosažení těchto určitých cílů mimohospodářských (politických, národních, kulturních), má tudíž své hranice v dočasné potřebě prostředků pro ony vyšší účely, t.j. příjmy jejich se řídí dle výdajů pro dosažení jejich účelů potřebných a zpravidla předem zjištěných (rozpočtených).

Příjmy těchto hospodářství jsou pak zásadně dvojího druhu :

a) t.zv. soukromohospodářské zdroje příjmů (domény, železnice, lesy, doly), při jejich správě řídí se i hospodářství veřejná zpravidla stejně jako soukromá zásadou co největšího výtěžku co nejmenším nákladem.

b) Pokud však těchto pramenů vůbec není nebo pokud aspoň úmyslně či neúmyslně neposkytují dostatečných čistých výnosů k úhradě obecných výdajů dotyčného hospodářství veřejného, uhrazují veřejná hospodářství výdaje s dosažením pospolitých účelů spojené skrze nucené příspěvky svých příslušníků.

II. Příspěvky tyto, t.zv. dávky veřejné, jsou dvojího druhu :

1.) Jednak se za určité výkony jednotlivcem žádané (zápis do veřejných knih, udělení patentu, skládání skoky) nebo jím aspoň vyvolané (trestní řízení, exekuce) neza používání určitých zařízení (na př. škol, museí) vybírájí speciální dávky, t.zv. poplatky, které se určují sice autoritativně, ale tak, že hospodářský jejich účinek podřízen bývá jinému účelu pospolitému (právní bezpečnosti, šíření školního vzdělání a pod.).

2.) Jednak se výdaje, soukromohospodářskými nebo poplatkovými příjmy neuhrazené, rozvrhují dle určitých zásad na členy veřejného hospodářství vůbec beze zřetele k prospěchu, jaký jednotlivci vcházejí z určitých zařízení nebo jednání veřejných (státních, obecních a pod.), nýbrž dle individuální jeho způsobilosti poplatní, t.zv. daně, berně.

Tato pravidla, jimiž se při nabývání statků pro své potřeby řídí veřejná hospodářství, a dle nich pak i pospolitá hospodářství soukromá, obecně prospěšné účely sledující (na př. vzdělávací spolky a pod.), zoveme zásadou veřejnohospodářskou, a spojení lidí k trvalým hospodářským vztahům, o tuto zásadu se opírajícím, zoveme organizacemi veřejnohospodářskými (obce, země, stát - komory, gremia a j. stávková či zájmová společenstva).

3.) Wagner a Schäffle rozěznávají tři

principy hospodářské a tedy tři jim odpovídající hospodářské organizace (systémy), totiž vedle principu soukromohospodářského a veřejnohospodářského (Wagner : obecnohospodářského) ještě princip t.zv. karitativný, když jde o ryzí výkon nebo projev lásky k bližnímu (Kaizl), o naprostý dar bez všeliké protidávky (jaká se požaduje dle principu soukromohospodářského) a bez donucení ke příspěvkům (které je významným atributem principu veřejnohospodářského). Avšak jednostranné akty dobročinnosti, dary a pod., nemohou býti podkladem trvalé organizace hospodářské, nýbrž jsou vždy vlastně jen upotřebením statků, ve formě soukromo- či veřejnohospodářské nabytých, ve směru mimohospodářského motivu dobročinnosti.

Jiní (Sax) rozeznávají princip egoistický, altruistický (= láska k bližnímu) a t.zv. mutualistický, když totiž podporováním cizího prospěchu podporují zároveň svůj vlastní (pomoc při požáru, řádná správa svépomocného společenstva), kteréžto všechny principy shrnují v širší pojem individualismu a kolektivismu.

Philippovich zove soukromohospodářský princip obchodně hospodářským (verkehrswirtschaftlich), protože se zakládá na smluvní svobodě hospodářství soukromých; poněvadž však úplně svobodného obchodu prý není, nýbrž hospodářskou organizací jsou stanovena rozličná omezení smluvní svobody, že prý mluví jen o obchodě regulovaném, kdežto princip

obecnohospodářský měl by se zvátí bezobchodovým, protože hospodářské styky uvnitř organizací obecnohospodářských upravěny jsou nikoli volnými smlouvami, nýbrž pevnými předpisy právními).

4.) Ony různé principy hospodářské organizace nevyskytují se vždy jen přesně odloučeně, nýbrž mívají i různé tvary přechodné a v historickém vývoji u různých národů tu jeden, tu druhý převládal nebo do pozadí ustupoval, nikdy však nebyl žádný činným výhradně (Wagner).

Zkušenost dnešní ukazuje, že v protivě ke dřívějšímu vývoji jest opět ve stálém postupu vývojový proces, jímž jednotlivé obory ukojování potřeb jsou z individuál a soukromých svazků přenášeny na hospodářství veřejná, tedy se-socialismu vyvozuje z toho theoreticky důsledek, že pospolitě hospodářství zabere postupně všechny prostředky výrobní a bude je spravovati dle zásady rovnosti všech lidí.

§ 7. Pojem hospodářství národního.

1. Ony rozmanité tvary lidských hospodářství veřejných i soukromých, jichž vzrůstem obyvatelstva, stoupáním lidských potřeb, technickým i kulturním pokrokem ustavičně přibývá, netrvalí však prostě vedle sebe, nýbrž vstupují - následkem různé přirozené povahy území a národů i násled-